

СТАРОГРЪЦКИ МИТОВЕ И ЛЕГЕНДИ
ЗА БОГОВЕ, ТИТАНИ И ГЕРОИ

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

- © Петър Кърджилев, автор, 2012
- © Петър Станимиров, корица и илюстрации, 2012
- © Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-056-5

Петър Кърджилев

СТАРОГРЪЦКИ МИТОВЕ И ЛЕГЕНДИ

Том I

Художник
Петър Станимиров

От дете мечтая за тази книга... Книга необикновена, своеобразна енциклопедия – и то не само митологична, а такава, която предлага знания от всички области на живота, от почти всички науки. Защото след всеки преразказ на прочут старогръцки мит следват справки, в които се говори простичко за сложни неща. Първата част може да се нарече **увлекателна** – една приказка, която се възприема с лекота и възбужда интереса. Следва информационната, **речниковата** част, която допълва и дообяснява прочетеното. Данните са събирани от десетки източници, систематизирани, подредени. Краят на всяка част поднася **обобщена информация** по темата.

За кого е предназначена книгата? За всеки. За деца и ученици, за родители и учители, за читатели от всички възрасти.

От дете мечтая за тази книга... Книга богатство. Звучи самохвално, но пък е вярно. Защото познанието наистина е богатство. При това познание, свързано с преподаването в училище. „Илиада“, „Одисея“, „Едип цар“, „Антигона“, „Прикованият Прометей“ се изучават по литература, а много от другите неща, за които става въпрос – в часовете по други предмети. Защото в книгата няма само митология, а многобройни данни и факти от всички области на знанието – история, география, изкуство, астрономия, медицина, философия, религия, естествени науки... Като заглавия на повече от главите са използвани станали нарицателни и често употребявани изрази като „ахилесова пета“, „ябълката на раздора“, „сизифовски труд“, „титанична борба“, „панически страх“, „танталови мъки“, „кутията на Пандора“... Словосъчетания, които не само сме чували, но и които употребяваме в техния преносен, метафоричен смисъл – често без дори да знаем първоначалното им значение и произход. Книгата е не само източник на обща култура, но и нещо практично, полезно, тя е помагало (макар че и общата култура е нещо практично, полезно и даже безценно).

От дете мечтая за тази книга... И тъй като никъде не я открих, взех, че я написах. Макар и на стари години. След дългогодишен черен труд, но и с много любов. Сега ми остава само да завиждам на читателя за удоволствието, което го очаква по време на духовното общуване с нея!

От автора

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Боговете / 7

Произходът на боговете	9
Олимпийско спокойствие	14
Гигантски размер	21
Морските владения на Посейдон	25
Деметра и Персефона.....	31
Подземното царство на Хадес	36
Афродита – родената от пяната.....	43
Ерос и Психея.....	49
Себелюбивият Нарцис	55
Близнаците Аполон и Артемида	60
Асклепий – възкресяващият мъртвите.....	65
Хорът на музите.....	71
Панически страх.....	78
Магарешките уши на царя	83
Проклятието на Мидас	88
Пъпът на земята	92

II. Титаните / 99

Титанична борба	101
Прикованият Прометей	106
Кутията на Пандора	113
Всемирният потоп и произходът на елините	117
Сизифовски труд.....	124
Страданията на Йо.....	130
Данай и данайдите	135
Даная и златният дъжд.....	140
Персей и горгоната Медуза	145

Атлас и градината на Хесперидите.....	148
Касиопея и Андромеда	152
Крилатият кон Пегас.....	158

III. Героите на Тива / 165

Танталови мъки.....	167
Островът на Пелопс	171
Надменната Ниоба	176
Похищението на Европа.....	180
Драконовите зъби	184
Раждането на Дионис.....	189
Седмовратата Тива.....	195
Загадката на Сфинкс.....	199
Едип цар.....	204
Седмината срещу Тива.....	208
Антигона.....	214
Походът на епигоните.....	218

IV. Подвизите на Херакъл / 223

Млечният път.....	225
Херакъл в Тива	230
Подвизите на Херакъл	234
Битката с кентаврите	240
Авгиевите обори.....	245
Конете на Диомед	251
Херакловите стълбове	256
Триглавото куче Цербер.....	260
Трите златни ябълки	263
Робството при Омфала	268
Сватбата с Деянира	272
Смъртта на Херакъл.....	277

I.
БОГОВЕТЕ

ПРОИЗХОДЪТ НА БОГОВЕТЕ

В началото съществувал само вечният, безкраен и непрогледен Хаос. Макар и безжизнен, той носел в себе си извора на живота, подтика за сътворението на всемира. От него възникнал целият свят – и звездите, и планетите, и безсмъртните богове, и хората. От Хаоса произлязла и богинята Гея (Земя), която дала живот на всичко върху нея. Могъщата и благодатна Гея родила Уран – необятното синьо Небе, което се разстлало отгоре ѝ. Към него гордо се извисили високите планини, а край тях се разлял вечно шумящият Понт (Море). Уран, планините и Понт са родени от майката Гея. Баща те нямат.

Хаос сътворил и всичко оживотворяващия Ерос (Любов). Неговата могъща сила била вградена в основите на създаващия се свят. Но редом с Ерос създал и всяващия ужас Тартар – мрачна стихия, обитаваща пълната с вечна тъма бездна в недрата на земята. Хаос родил още вечния Ереб (Мрак) и тъмната Нюкта (Нощ), от които произлезли безспирният Етер (Светлина) и радостната светла Хемера (Ден). Светлината се разлетяла по света и окъпала простора. Оттогава нощта и денят започнали да се редуват.

Скоро Уран станал властелин на света и се оженил за Гея. Двамата имали шестима синове и шест дъщери – титаните и титанидите. Най-младият от могъщите и страшни титани бил коварният Кронос, който с хитрост свалил баща си Уран от трона и заграбил властта. С нея дошъл и страхът. Кронос предположил, че и него някой ден може да го сполети същата участ. Затова започнал да поглъща децата си. Жена му, титанидата Рея, изпаднала в ужас – пет от рожбите ѝ вече били глътнати от Кронос. За да спаси шестото си дете, което очаквала, тя решила да го скрие далеч от мъжа си. Рея отишла в планината Дикта на остров Крит. Там, в една дълбока пещера, тя родила момченце, което нарекла Зевс. А на Кронос дала да погълне продълговат камък, повит в пелени.

Младенецът растял под грижите на нимфите Адрастея и Идея, а пещерата охранявали куретите.

Тези млади служители на Рея тропали с мечове по щитовете си всеки път, когато малкият Зевс започвал да плаче. Ужасният шум заглушавал бебешкия плач и не му позволявал да стигне до ушите на жестокия Кронос. Двете нимфи хранели детето с пчелен мед и го кърмели с млякото на вълшебната коза Амалтея. Дали от това божествено мляко, дали от нещо друго, но скоро Зевс пораснал, възмъжал и се превърнал в прекрасен и могъщ бог. Той се опълчил срещу баща си Кронос и го принудил да върне на бял свят децата, които бил погълнал. С помощта на своите освободени братя и сестри Зевс се възкачил на престола и започнал да властва над небето и земята, над боговете и хората.

Макар че Зевс напуснал Крит и заживял на планината Олимп, той не забравил козата Амалтея. Веднъж, когато тя случайно счупила един от своите два рога, повелителят на света го превърнал в рога на изобилието. Този чуден рог Зевс дал на дъщеря си Тюхе – богиня както на щастието и благоденствието, така и на случайността и изменчивия жребий на съдбата. От рога на изобилието Тюхе изсипвала своите дарове върху хората – зърно и плодове, мед и масло, мляко и вино, богатство и слава... Честит бил този, който се радвал на нейното благоволение. За такъв човек казвали, че върху него се е излял рогът на изобилието. Но колко рядко се случвало това в живота... Към повечето хора богинята не била така щедра. Най-нешастни обаче били онези, които първоначално Тюхе засипвала с богатата си, но от които по-късно се отвърщала – за да им покаже колко променлив и нестабилен е светът, колко подвластен е той на случайността.

За да увековечи спомена за Амалтея, Зевс я превърнал в ярка звезда и я възнесъл на небето. От кожата на козата пък богът си направил щит, с който се бранел по време на жестоката битка с титаните, след която над света и на Олимп се възцарило спокойствие – Олимпийско спокойствие.

Хаос – I. Божествена стихия, която изпълвала цялото пространство преди сътворението на света според представите на древните гърци. II. Според философите – първоначалното състояние на веществото във вселената (първичен хаос). III. В преносен смисъл – пълно безредие, безпорядък, бъркотия. **IV. Хаотичен** – разбъркан, безреден.

Гея – майка земя, богиня на земята. На нейно име сме нарекли планетата, на която живеем, третата по отдалеченост от Слънцето в нашата система. Затова с частицата **гео** започват сложни думи със значение **земя**: география (земеописание), геометрия (земеизмерване), геология (наука за земята, за нейните състав и строеж), геодезия (земеразделяне), геодезист (земемер), геофизика, геохимия, геополитика, геобиология, геоботаника, геомагнетизъм (земен магнетизъм), геоцентризъм (представа у древните народи, че около Земята се движат всички небесни тела и тя е център на вселената)...

Уран – I. Най-древното върховно божество – Небето. II. Седмата планета в Слънчевата система. Небето е „пълно“ с митични богове, титани, герои и същества, чиито имена носят всички планети, повечето съзвездия, много звезди, спътници и астероиди. III. (Uranium) Тежък радиоактивен химически елемент, кръстен на бог Уран. Сребристият и сравнително мек метал се извлича от уранови руди, съставени от минералите уранинит и уранови слюди. Изотопите му се използват като ядрено гориво в атомните електроцентрали, но и за производството на атомни бомби. **IV. Урания** – музата на астрономията и геометрията. **V. Уранография** – описание на небесните тела, **ураноскопия** – старинна наука за наблюдаване на небето и небесните тела (днешната астрономия), **уранометрия** – наука за измерване на небесните разстояния. **VI. Уранология** – наука, според която съдбата и бъдещето на хората могат да се предсказват по разположението на небесните тела. Съвременното ѝ наименование е астрология.

Етер (Ефир) – буквално означава „светлина“. Персонификация на най-горното небе, където според представите на древните светлината била най-ярка. Брат на Хемера.

Хемера – персонификация на Деня (Дневната светлина), сестра на Етер.

Кронос – божество, олицетворяващо времето, което поглъща всичко. Името произлиза от индо-европейската дума **кер** (**режа**) и индо-иранския корен **кар** – **карма** (**сътворявам**). Според по-късно тълкуване – от гръцкото **хронос**, означаващо **време**, от което пък произлизат думи като хроника, хронист, хроничен, хронология, хронометър...

Рея – дъщеря на Уран и Гея. Титанидата почитали като богиня на остров Крит и във Фригия. По-късно започнали да я отъждествяват с малоазийската богиня Кибела и да я наричат Великата майка на боговете Рея-Кибела. Нейни придружители и служители били куретите и корибантите (синове на Аполон и музата Талия). Името ѝ носи един от спътниците на планетата Сатурн.

Курети – демонични същества, придружители и служители на Рея–Кибела, деца на Хелиос (Слънцето) и Гея. Според някои митове тяхна майка била богиня Атина, която дори наричали „вожд на куретите“. Те научили хората да опитомяват дивите животни, да добиват мед от пчелите, да строят къщи. На Крит наричали курети и самите жреци на Зевс и Рея.

Амалтея – на името на козата е кръстен един от спътниците на планетата Юпитер.

Тюхе – на тази гръцка богиня съответства римската богиня Фортуна (Съдба). Освен на нея рогът на изобилието бил символ също на богинята на мира Ирина и богът на богатството Плутос.

Рогът на изобилието – I. Може да кажем, че той се е изсипал или излял върху някой наш познат, ако става дума за човек, който има всичко и е щастлив. Старогръцката митология изобилства с подобни метафорични изрази, голяма част от които са използвани за заглавия на отделните разкази в тази книга. II. Във формата на рог древните майстори правели глинени или метални съдове за пиене на вино, наричани ритони. Украсявали ги богато с релефни или гравирани изображения. Ритоните са известни още през епохата на критско-микенската култура. Открити са при разкопки и в България.

Капела – наименованието в превод означава „коза“. Най-ярката звезда в съзвездието Колар и една от най-ярките звезди на небето. Тя привлича погледа със своя блясък и ярко жълт цвят.

Егида – буквално означава „козя кожа“. Така се наричал щитът, който Зевс си направил от кожата на Амалтея. Затова и едно от наименованието на бога било Зевс Егиох (Щитоносеца). Думата егида се използва и в книжовния български език само в съчетанието „Под егидата на“, което означава под закрилата, под покровителството или под патронажа (на някого).

Защо възникнали митовете?

Животът на първобитните хора бил труден. Гладът бил постоянният им спътник, защото не познавали земеделието и нямали домашни животни. Разчитали на лова и риболова, на даровете на природата. А тя невинаги била щедра към тях. Търсейки прехрана, нашите прадеди прекарвали по-голямата част от живота си под открито небе и постоянно зависели от немилостивите природни стихии. Освен това навсякъде било пълно с опасности, горите и планините гъмжели от хищни зверове, които очите на страха превръщали в невероятни чудовища. Обкръжаващият свят обаче бил не само враждебен, но и необясним. Никой от древните люде не знаел кога и как е възникнал той, кога и как са се появили земята, небето и морето. Защо след нощта идва ден? Кой изпраща светкавиците, облаците, дъжда и снега? Защо през лятото е топло, а през зимата – студено? Защо наесен листата на дърветата окапват, а напролет отново израстват?

Благодарение на натрупаните през вековете опит и знания днес ние знаем отговорите на тези въпроси. Ала първобитните хора не ги знаели. Затова си обяснявали случващото се по света с волята на неведоми сили, които нарекли богове. Но тези свръхестествени същества също пораждали въпроси. Кой ги е създал? Имат ли родители? Боговете ли са произлезли от природата или природата е произлязла от тях? Дали самите земя, небе и море не са богове?

Ето защо хората създали митовете. Чрез тях си отговаряли на въпросите, които ги вълнували открай време. Митовете били предания, легенди, фантастични разкази за богове и герои, за чудновати явления и страховити чудовища. Били измислици, приказки, басни, но давали отговори. Обяснявали простичко сложните неща. Митовете отразявали отношението на древните хора към заобикалящия ги свят. Те били първите опити да се обяснят както непонятните дотогава природни явления, така и зависимостта на човешката съдба от непредвидимите прищевки на божествените сили. Звучали простичко и дори наивно, но обяснявали. Днес може иронично да им се подсмивваме, но за древните те били чиста истина и никой не се съмнявал в тях.

В началото митовете били рожба на устното творчество. След като създали писмеността, хората започнали да ги записват. Така те достигнали до наши дни. Един от главните източници за познанията ни върху старогръцката митология е поемата „Теогония“ („Произход на боговете“) на древногръцкия поет Хезиод (VIII–VII в. пр. Хр.). Тъкмо според събраните в нея многобройни митове са преразказани легендите за сътворението на света и родословието на боговете.

ОЛИМПЙСКО СПОКОЙСТВИЕ

След победата над титаните синовете на Кронос си поделили властта над света. Посейдон взел за себе си морето, Хадес – подземното царство, а Зевс останал на Олимп – като повелител на небето и земята, на боговете и хората.

Високо над света се извисявал гигантският, стръмен и многовръх Олимп – мястото, където живеели боговете. По-високо от върха било само бездънното небе, от което се леела златна светлина. Под него се стелели гъсти облаци, които закривали боговете от очите на смъртните. На земята сезоните се менели – есента идвала след лятото, пролетта сменяла зимата. На Олимп царяло вечно лято, никога не падали дъжд и сняг. Долу нещастията и скърбите сменяли веселието и радостта. Горе винаги било спокойно, светло и радостно. Затова наричали Олимп светъл, сияен, светлозарен...

Величествените златни дворци на олимпийците построил Хефест – богът на огъня и ковашкото изкуство. Бил грозен и куц, но имал здрави ръце и добро сърце. Потънал в пот и сажди, изкусният майстор прекарвал деня в своята чудна ковачница, в която имало огромна наковалня, пламтящо огнище и необикновено духало с двадесет мяха. Негова направа били скиптърът на Зевс, тризъбецът на Посейдон, щитът на Херакъл, доспехите на Ахил. Хефест бил ласкав и приветлив, дарявал хората с топлина и радост, но понякога се разлютявал и страшно наказвал.

Хефест изковал и двата златни престола, на които седели неговите родители – Зевс и Хера, покровителката на брака и семейството. Красива, прекрасна, величествена била Хера, но и властна, ревнива, отмъстителна. Съпругът ѝ Зевс, а и останалите олимпийци най-искрено я почитали, но и се страхували мъничко от нея. Тя помагала на мъжа си да кове закони и да управлява, но пък и често сеела дрязги и раздори, с което си навличала гнева му. От Хера винаги се носело благоухание, премяната ѝ била разкошна, на главата си слагала диадема, а в ръка държала скиптър – символ на могъщата ѝ власт. Нейна вярна спътница и

